

кларісе
ліспектор

час
зірки

Одна
з
найзагадковіших
письменниць ХХ століття.

Орхан Памук, лауреат Нобелівської
премії з літератури

MINISTÉRIO DA CULTURA
Fundação BIBLIOTECA NACIONAL

*Видання здійснено за підтримки
Міністерства культури Бразилії / Фондації Національної бібліотеки
Obra publicada com o apoio
do Ministério da Cultura do Brasil / Fundação Biblioteca Nacional*

*Твір опублікований за підтримки Інституту Камоєнша
зі співробітництва та мови (Португалія)
Obra publicada com o apoio do Camões —
Instituto da Cooperação e da Língua, I.P.*

Анетти
ВИДВНИЦТВО
АНТОНЕНКО

Clarice Lispector

A HORA
DA ESTRELA

ROCCO

Кларісе Ліспектор

ЧАС
ЗІРКИ

*З португальської переклав Ярослав Губарев
Під редакцією Інни Корнелюк*

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

ББК 84(7Бра)

Л-11

Кларісе Ліспектор

ЧАС ЗІРКИ

Роман

З португальської переклав Ярослав Губарев

Перекладено за виданням:

Clarice Lispector

A Hora da Estrela

Rocco, 1977

Останній роман Кларісе Ліспектор — вінець творчості найзагадковішої письменниці Латинської Америки. Ніби чарівними ножицями авторка відсікає від читача (певна річ, упередженого) думки про страх, любов і смерть. І водночас майстерно проводить його крізь таємниці життя, залишаючи поміж словами надію на щастя.

Роман складається із коротких фрагментів, які Ліспектор та її секретарка Ольга Бореллі ретельно добирали впродовж тривалого часу. Кларісе тоді не знала, що помирає, тому не поспішала, хоч оповідь пронизує передчуття майбутньої смерті автора.

Роман було вперше опубліковано 1977 року — за два місяці до смерті письменниці. У 1986 році фільм, знятий за мотивами «Часу зірки», отримав «Срібного ведмедя» на Берлінському кінофестивалі — за найкращу жіночу роль.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».**

© Clarise Lispector and heirs of Clarise Lispector, 1977

© Ярослав Губарев, український переклад, 2016

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2016

ISBN 978-617-7192-46-5

© Інна Корнелюк, передмова, 2016

САКРАЛЬНА СИЛА

Авторів, які називають себе письменниками — леґіон, але тих, які уміють писати, в історії літератури насправді мало. Кларісе Ліспектор уміла.

Для неї жити означало писати. Її творчість і життя суцільний метатекст. Її персонажі задумані на кілька життів і романів, і водночас були реальними людьми. Ольга Бореллі, секретарка письменниці, згадує, що Кларісе незадовго до смерті, квола й знесилена після операції, несподівано вирішила вийти з лікарняної палати. Біля дверей вона зустріла медсестру, яка кате-

горично заборонила їй ходити. «Ви щойно вбили мого персонажа!» — вигукнула у розпачі Ліспектор. «Вона завжди, так, завжди вміла здійснити те, що вона хотіла і коли хотіла. Не питаючи ні в кого дозволу. У цьому була сила її характеру», — констатувала Ольга, яка, за словами Кларісе, мала стати тією, що сидітиме поруч в останні миті її життя. Це здійснилося..

Літературознавці недаремно розглядають тексти письменників у контексті їх біографії. «Будьте обережні з Кларісе, — застеріг канадську письменницю Клер Варен, дослідницю життєтворчості бразильської легенди, давній друг Ліспектор, Отто Лара Резенде. — Це не література. Це чародійство». Магічний реалізм Кларісе Ліспектор приголомшує, поетика її прози нагадує заклинання первісної людини, слова розлітаються, наче звуки шаманського барабана, мова дика й незвична. Це текст-ритуал, логіка його викладу спантеличує. Як диво, перед яким безсила буденна свідомість. «Неважливо, як дивно звучить проза Ліспектор у перекладі, бо мовою оригіналу вона звучить не менш незвично» — пояснює Бенджамін Мозер, перекладач і біограф найзагадковішої письменниці Латинської Америки, у своєму розлогіму дослідженні її життєтворчості «Чому цей світ».

Манера писати в Ліспектор настільки самобутня і незвична, що кожен перекладач відчув болісні муки творчості, аби точно перекласти її слова. І тут річ навіть не в неможливості точно переповісти одну мову іншою. Складно, бо це авторка, яка винаходила свої літературні канони. Граматика, синтаксис і навіть пунктуація в неї — поза визнаними правилами. Забути завчені мовні

канони довелося і мені, літературному редакторові. Моє уявлення про художню прозу кардинально змінилося, відколи я читала і перечитувала Ліспектор — як мовою оригіналу, так і в перекладах. Перший критерій, що перед вами справжній художник слова: його хочеться перечитувати. А перекласти цю експериментальну прозу виклик для перекладачів, які зважуються розгадувати смислові парадокси, складні алегорії та ексцентричні метафори бразильського «сакрального монстра». Клер Варен, яка перекладала Ліспектор французькою, постійно картала себе за намагання «виривати голки з кактуса». Маю додати, незважаючи на те, що пише Ліспектор ніби й просто, читати «Час зірки», чи не всі її твори, дуже складно. Це однаково важко, що спробувати осягнути філософію Спінози, єврейських містиків або Кабали, вплив яких можна зчитати поміж рядків у її текстах.

«Коли я навчилася читати, то читала багато книжок із різними історіями. Я думала, що книжка — це щось таке, що народжується. Я тоді не знала, що книжки пишуть». А коли дівчинці розповіли, що кожна книжка має свого автора, то Кларісе теж вирішила «стати автором». Її дитячі оповідання, які вона надсилала до редакції газети міста Ресіфі, не опублікували: бо в текстах не було фактів, тільки враження та емоції. Та це не зупинило вперту дитину — і в 9 років вона написала театральну п'єсу про любов у трьох актах. Дві сторінки, які теж ніколи не були опубліковані. Але відколи вона прочитала «Степового вовка» Гессе, її найсильнішим бажанням було — писати.

«Є те, про що я би хотіла сказати, але не можу. І дуже тяжко з цим буде кожному, хто писатиме мою біо-

графію», — писала Кларісе Ліспектор в неопублікованому рукописі. Бенджамін Мозер у своїй книзі («Чому цей світ») обережно висловує припущення, що йдеться про згвалтування матері, над якою під час єврейських погромів українських сіл у 1919 році поглумилася вагата російських солдатів. Вони й заразили молоду жінку сифілісом, від якого вона померла, коли майбутній письменниці було дев'ять років. Незважаючи на фатальну неблагородну хворобу, яку на той час не вилікували б, а до застосування пеніциліну залишалося понад 20 років, третя дівчинка в сім'ї Ліспектор народилася здоровою.

10 грудня 1920 року в українському селищі Чечельник (нині Вінницька область) народилася Хая, що на івриті означає «життя». Дівчинці заледве виповнилося чотирнадцять місяців, коли її сім'я емігрувала з України до Бразилії, бо іншого вибору, щоб вижити, не мали. Незрозуміло чому, проте в інтерв'ю культова письменниця говорила, що покинула Україну двомисячним немовлям (звісно, що в зрілому віці вона навчилася рахувати). Можна спробувати пояснювати її слова незагоєною психічною травмою, як і те, що знаменита письменниця знехтувала нагодою приїхати до України, хоч їй, завдяки дипломатичним зв'язкам, це було просто зробити.

Повільна й болісна смерть матері — найтрагічніший спогад убогого дитинства Кларісе Ліспектор. Про велику провину перед мамою, яку понад усе мріяла і не змогла врятувати, вона зізналася своїм двом психоаналітикам, до яких ходила впродовж багатьох років і приховувала цей факт біографії навіть від найближ-

чих друзів. Винна від народження, бо прийшла у світ зі смертним гріхом і вже через це вчинила непоправний гріх, за який і буде покарана смертю. Аби якось зарадити безкінечному болю, від якого страждала матір, семирічна дівчинка вигадувала казки, в яких герої вічні: «вони не зовсім померли». Але паралізована мама таки померла, а її Хая, якій змінили ім'я, відколи оселилися в Масейо, столиці штату Алагоас, найбіднішому в Бразилії, стала Кларісе. «Це лілії на грудях»... — так пояснювала багато років потому сенс свого нового імені письменниця в листах.

Після похорону дружини з надією на краще життя батько Ліспектор наважився переїхати з доньками до Ріо-де-Жанейро. Хоч і мав талант до математики, комерція торговця дрібними товарами навіть у столиці не виправдала його сподівань. Однак гроші на уроки гри на фортепіано для своїх дітей він таки знайшов, як і кошти для того, щоб усі троє доньок здобули освіту. Кларісе старанно вчилася, у 17 вона успішно склала іспити і вступила до найпрестижнішого юридичного закладу країни, що було неймовірним досягненням для дівчини з бідної єврейської сім'ї. Вірила, що зможе змінити пенітенціарну систему, заявляла, що в'язниці потрібно реформувати, а поняття «злочину і кари», під впливом однойменного роману Достоевського, відмежувала від суспільної влади виносити смертний вирок і обмежувати свободу іншого. Почути про таке з вуст дипломованого юриста, хоч і водночас «нестерпного генія» від літератури? Її заяви часто були на межі скандалу: Ліспектор підважувала легітимність державної влади. «Я єврейка, ви знаєте, — декларувала вона. — Але

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.